

Горожанкина М.Е. Государственно-частное партнерство: современная модель интеграции интересов

Приведены концептуальные основы создания института государственно-частного партнерства на основании согласования противоречивых интересов государственного и частного секторов национальной экономики. Показан мировой и отечественный опыт эффективного взаимодействия экономических агентов с целью консолидации общества и устойчивого развития хозяйства.

Ключевые слова: трансформационная экономика, государственный сектор, экономические функции государства, частный сектор, государственно-частное партнерство, концепция, модель, механизм, мониторинг, международные и национальные стандарты.

Gorozhankina M.Ye. State private partnership: modern model of integration of interests

In the article the conceptual bases of creation the institute of state private partnership are resulted on the basis of concordance the contradictory interests of state and private sectors of national economy. World and domestic experience of effective co-operation the economic agents with the purpose of consolidation the society and sustainable development of economy is shown.

Keywords: transformation economy, state sector, economic functions of the state, private sector, state-private partnership, conception, model, mechanism, monitoring, international and national standards.

УДК 502.33:630 Проф. Є.В. Мішенін¹, д-р екон. наук; ст. викл. Г.А. Мішеніна², канд. екон. наук; ст. викл. І.Є. Ярова¹, канд. екон. наук

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ЛІСОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ НА ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАСАДАХ

Розкрито сутнісно-змістовну основу розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах, обґрунтовано його видові форми: екологічно орієнтоване, екологічне, екосистемне через розкриття функцій, які характеризують його як вид діяльності та особливий тип господарської поведінки. Досліджено організаційно-економічні засади створення умов формування та розвитку лісогосподарського підприємництва екологічного спрямування.

Ключові слова: лісове господарство, екологізація, екологічно орієнтоване підприємництво, екологічне підприємництво, екосистемне підприємництво, еколого-економічні засади.

Вступ та постановка проблеми. В умовах ринкової лібералізації природогосподарювання та лісового господарства одну з провідних ролей у процесах досягнення сталого лісоресурсного розвитку об'єктивно потрібно надавати саме підприємству як потужному, мобільному та активному елементу ринкових перетворень в усіх сферах суспільного господарювання. За умов наявності цивілізованих та ефективних інституціонально-регулятивних механізмів лісокористування суб'єкти підприємництва шляхом реалізації приватних ініціатив могли б більш ефективніше залучати лісові ресурси та їх власності (екологічні, соціальні, культурні і т.ін.) до системи товарно-грошових

відносин, забезпечуючи цим самим формування фінансової основи відновлення та відтворення лісоресурсного потенціалу. Можна також сказати, що ефективна та результативна реалізація лісівничих еколого-економічних та соціальних інтересів суб'єктів господарювання лісового господарства передбачає створення нових організаційно-економічних та інституціонально-регулятивних умов для підприємницького лісогосподарювання на еколого-економічних засадах. Таким чином, це актуалізує поглиблення теоретико-методологічних та концептуальних основ розвитку підприємництва у лісовому господарстві на еколого-економічних засадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вирішення еколого-економічних проблем раціонального використання і відтворення лісових ресурсів, формування організаційно-економічних механізмів розвитку лісоресурсної сфери зробили провідні вітчизняні та зарубіжні науковці: О. Анцукевич, С. Генсірук, Я. Дяченко, Т. Кислова, Я. Коваль, П. Лакида, Т. Лобовиков, М. Мойсєєв, Є. Мішенін, В. Парпан, А. Петров, В. Пила, П. Погребняк, В. Поляков, М. Римар, І. Синякевич, В. Страхов, В. Ткач, Ю. Туниця, О. Фурдичко та ін.

Загальні теоретичні основи підприємництва відображено у працях класиків економічної думки: М. Вебера, П. Друкера, А. Маршалла, Ж.-Б. Сея, А. Сміта, Ф. Хайєка, Р. Хізірча, А. Хоскінга, Й. Шумпетера та ін., а також вітчизняних дослідників – З. Варналія, Л. Воротіної, М. Долішнього, А. Кисельова, М. Козоріза, В. Ляшенка, М. Маліка, В. Сизоненка та ін.

Разом з тим проблему розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах у лісовому господарстві досліджено недостатньо. Потребують подальшого дослідження сутнісно-змістовна основа розвитку екологічно спрямованого підприємництва з урахуванням галузевої специфіки, його інституціональна основа, а також принципи та механізми формування інтегрованих підприємницьких структур та державно-приватного партнерства у вирішенні еколого-економічних проблем лісогосподарювання.

Метою цього дослідження є поглиблення концептуально-методологічних основ розвитку підприємництва у лісовому господарстві у контексті принципів сталого багатоцільового використання та відтворення лісових ресурсів в умовах ринкових трансформацій.

Виклад основних результатів. Формування еколого-економічних засад розвитку підприємництва у лісоресурсній сфері пов'язується з екологізацією відтворювальних процесів лісогосподарювання, яка забезпечує реалізацію принципів сталого лісокористування, екосистемного управління лісами, а також із становленням механізму соціальної відповідальності підприємницьких бізнес-структур. Екологізацію лісового господарства ми визначаємо як систему технологічних, організаційно-економічних та інституціонально-регулятивних процесів інноваційного характеру, що забезпечують стає, екологічно збалансоване та соціально відповідальне інтегроване багатоцільове використання та відтворення лісових ресурсів [1].

Еколого-економічні засади розвитку підприємництва у лісоресурсній сфері визначаються принципами сталого багатоцільового використання та відтворення лісових ресурсів, а також особливостями підприємницького під-

¹ Сумський національний аграрний університет;

² Сумський державний університет

ходу до вирішення еколого-економічних проблем у лісогосподарюванні [1]. Еколого-економічні засади підприємницького лісогосподарювання формуються в межах:

1. Трансформації суспільної парадигми сприйняття лісів, що ґрунтується на узгодженні сталого соціально-економічного розвитку та екологічно збалансованого використання та відтворення лісових ресурсів, а також необхідності екологізації економіки лісового сектору.
2. Формування державної лісової політики на засадах сталого лісокористування, збільшення ресурсного та екологічного потенціалу лісів.
3. Поступового впровадження у практику лісогосподарювання моделі еко-системного управління лісами.
4. Необхідності міжсекторальної (міжгалузевої) інтеграції у сфері багаточільового лісокористування та реалізації екологічних функцій лісів.
5. Організації інтегрованого багаточільового та комплексного використання лісових ресурсів, розширеного відтворення лісів на ландшафтно-еко-системній основі.
6. Інституціональних трансформацій, які визначають напрямки ринково орієнтованого реформування лісового господарства.
7. Узгодження національної системи ведення лісового господарства відповідно до міжнародних нормативів і параметрів лісогосподарювання, які, зокрема, передбачають здійснення екологічної сертифікації лісів.
8. Глобалізації лісового господарства, підвищення значення лісів у збереженні біорізноманіття та забезпеченні пом'якшення клімату.

У взаємозв'язку визначальні еколого-економічні та соціальні орієнтири розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері зображено на рис. 1.

Рис. 1. Визначальні соціально-еколого-економічні орієнтири розвитку підприємництва у лісоресурсній сфері (ЛРС) (Джерело: авторська розробка з урахуванням [3, с. 79-87; 2, с. 35-37])

Треба констатувати, що дослідження та осмислення основ сталого екологічно збалансованого розвитку лісогосподарського комплексу на підприємницьких засадах пов'язуються з лісогосподарюванням. При цьому зазначимо, що сутнісно-змістовна основа лісогосподарювання здебільшого адекватна розумінню щодо здійснення лісогосподарського виробництва або ведення лісового господарства суб'єктами господарювання, а також діяльністю у сфері використання та відтворення лісових ресурсів на міжгалузевій основі.

Табл. Основні напрямки розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері на еколого-економічних засадах

Вид діяльності	Напрямки та їх еколого-економічна характеристика
Лісогосподарський підкомплекс	
Лісовідновлення та лісорозведення на засадах екологічно орієнтованого лісівництва	Здійснення лісогосподарських заходів щодо сприяння природному відтворенню лісів, проведення лісовідновних рубок. Проведення лісокультурних робіт за віковими технологічними фазами. Платанційне лісовирощування, створення енергетичних посадок для виробництва біопалива (вирощування швидкорослих порід, скорочення обороту рубки, і, як наслідок, зниження антропогенного навантаження на природні ліси та забезпечення їх відновлення).
Виконання окремих лісогосподарських робіт з лісовирощування	Лісогосподарські заходи з формування високопродуктивних насаджень, максимально подібних до корінних деревостанів. Проведення доглядових рубань та санітарних рубок (заходи із захисту лісів від шкідників та збудників хвороб; заходи з охорони лісів від пожеж та інших пошкоджень; гідромеліорація та лісоосушення; будівництво доріг лісогосподарського призначення).
Виробництво лісопосадкового матеріалу	Створення лісонасінневої бази (лісонасінних плантацій, ділянок; заготівля лісового насіння; вирощування елітного садивного матеріалу).
Лісозаготівельний підкомплекс	
Лісозаготівельна діяльність	Використання ресурсів деревного (живиця, смола, деревні соки, деревина, хвоя, листя, насіння), недревного (харчові продукти, технічна сировина, лікарська сировина) та тваринного походження (дикі птахи, дикі звірі).
Лісопереробний підкомплекс	
Лісопромислове виробництво	Деревообробка, лісохімія, харчова переробка. Використання відходів: лісопиляння та деревопереробки, а також усіх видів відходів, пов'язаних з повним циклом лісовирощування, лісозаготівлі та деревообробки.
Рекреаційно-лісозахисний підкомплекс	
Рекреаційна діяльність	Розширення та покращання якості екосистемних послуг щодо використання рекреаційних ресурсів лісів. Здійснення лісогосподарських організаційно-економічних заходів щодо збереження біорізноманіття та покращання генофонду рослинних ресурсів.
Створення захисних лісових насаджень	Лісова рекультивація. Створення насаджень водоохоронного і ґрунтозахисного, санітарно-гігієнічного та оздоровчого призначення. Агролісомеліорація (створення лісозахисних смуг, заліснення малопродуктивних сільськогосподарських угідь та ерозійно небезпечних земель). Створення "вуглецевих" лісів.
Міжгалузева діяльність	
Надання екологічних послуг	Впровадження елементів екологічного менеджменту (зокрема, лісової сертифікації), проведення екологічного аудиту та впровадження механізмів екологічного страхування, фінансове обслуговування заходів із відтворення та захисту лісових ресурсів, екологічний маркетинг та інжиніринг (реінжиніринг), консультаційно-інформаційна діяльність, послуги з лісового контролю та моніторингу, освіта та просвітництво, перепідготовка кадрів та підвищення кваліфікації.

Джерело: авторська розробка на основі [4-9]

Зміст лісогосподарювання треба поглиблювати згідно з існуючим у теорії господарського механізму поняттям "господарювання" [2, с. 35-37], яке пов'язується з продуктивною організацією виробництва та вибором із можливих варіантів оптимальних управлінських рішень щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання певних благ.

Зазначимо, що вирішення еколого-економічних проблем лісокористування, розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу, а також необхідність екологізації лісового господарства розширює сферу лісо- господарювання на міжгалузевій основі. Реалізація принципів сталого розвитку у лісовому господарстві також обумовлює необхідність розвитку підприємницьких ініціатив у сфері лісогосподарювання, які органічно поєднують б економічні вигоди, екологічну та соціальну відповідальність. Напрями розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері на еколого-економічних засадах визначаються не тільки галузевою структурою, а й еколого-економічними проблемами сталого лісоресурсного розвитку (табл.).

Представлені напрями розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах сформовані здебільшого відповідно до структурно-функціональної схеми лісогосподарського комплексу, а також на основі існуючих основних напрямків екологічного підприємництва. При цьому важливо зазначити, що ринкова організація лісогосподарського виробництва, що стимулює залучення інвестицій до цієї сфери, має базуватися на визнанні всіх лісогосподарських робіт підприємницькою діяльністю з відповідною оплатою результатів цієї діяльності [10].

Також необхідно формувати економічні механізми залучення до господарського обігу екосистемних послуг лісів соціального та природоохоронного призначення. Узагальнення світового досвіду щодо розроблення різних схем оплати екосистемних послуг свідчить, що розвиток лісогосподарського підприємництва на еколого-економічних засадах доцільно спрямовувати за такими напрямками: захист водних басейнів, вододілів; агролісомеліорація; рекреація; збереження біорізноманіття та зв'язування вуглецю в рамках вирішення проблеми регулювання клімату [11; 12, с. 86-94]. Однак ці еколого-економічні питання є досить складними і є предметом окремого дослідження.

Дослідження еколого-економічних засад розвитку підприємництва у лісоресурсній сфері потребує визначення сутнісно-змістовної основи лісогосподарського підприємництва, оскільки воно має особливу галузеву специфіку. Узагальнення найпоширеніших визначень екологічного підприємництва дозволило зробити такі висновки:

- зміст визначень екологічного підприємництва потребує більш системного застосування теорії підприємництва для поглиблення сутнісно-змістовної основи розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах;
- екологічне підприємництво характеризується як вид діяльності, який спрямовано не тільки на отримання прибутку, а й на вирішення еколого-економічних проблем природогосподарювання та охорони довкілля. Ця діяльність спрямована на реалізацію екологізації відтворювальних процесів та принципів сталого соціально-економічного розвитку;

- характеристику екологічного підприємництва необхідно здійснювати не тільки через його особливі функції, а й через розкриття типових функцій підприємництва в системі еколого-економічних відносин;
- при визначенні особливостей та класифікаційних ознак екологічного підприємництва не проводиться розмежування екологічних факторів природного та техногенного характеру.

Таким чином, екологічно орієнтоване підприємництво є певною формою екологізації підприємництва, і для нього притаманні загальні принципи та ознаки підприємництва з урахуванням особливостей сфери природогосподарювання на еколого-економічних засадах. Поглиблення сутнісно-змістовної основи розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах, екологічного підприємництва необхідно здійснювати на засадах теорії підприємництва з урахуванням її базових принципів. Екологічну та екосистемну орієнтованість підприємництва в лісовому господарстві ми пов'язуємо і визначаємо відповідно до таких критеріальних ознак [13, 14]:

- галузевої специфіки лісогосподарського та лісопромислового виробництва, а також прояву екодеструктивних факторів;
- повноти цілеспрямованого врахування екологічних факторів (параметрів) природного (лісоекологічного) та техногенного характеру в процесах використання, охорони та відтворення лісових ресурсів (ціле-функціональна орієнтація);
- сировинної та екологічної корисності лісових екосистем, які є об'єктом підприємницьких ініціатив;
- напрямів практичної реалізації принципів сталого лісокористування, екосистемного управління лісами.

Визначені критеріальні ознаки дають змогу представити розвиток підприємництва в лісоресурсній сфері на еколого-економічних засадах у вигляді таких форм його організації: екологічно орієнтоване, екологічне та екосистемне підприємництво. Треба зазначити, що реалізація екосистемного підходу в сфері використання та відтворення лісових ресурсів потребує, на наш погляд, розвитку нової видової форми лісогосподарського підприємництва, яке ми визначаємо як екосистемне.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що екосистемне підприємництво у лісоресурсній сфері – це лісогосподарське підприємництво, пов'язане з відтворенням та реалізацією екологічних функцій лісів у формі виробництва екосистемної продукції та послуг, а також збереженням біорізноманіття і відповідає принципам екосистемного управління лісами та екологічно орієнтованого (екосистемного) лісівництва. Можна також зазначити, що екосистемне підприємництво пов'язане зі здійсненням лісогосподарських робіт екологічного спрямування, які необхідні для відтворення та підтримки лісових екосистем для забезпечення реалізації середовищотвірних, середовищеперетворювальних, середовищезахисних їх функцій на міжгалузевій основі. Зокрема, про екосистемне підприємництво може йти мова, коли на комерційній основі забезпечується використання екосистемних послуг (функцій) лісів для ефективності функціонування суб'єктів сільського, водного, дорожньо-транспортного господарства, для організаційно-оздоровчих організацій у рамках рекреаційно-лісозахисного підкомплексу.

Тобто узагальнено можна підсумувати, що екосистемне підприємництво має обов'язковий зв'язок із лісовими біогеоценозами та представляє собою підприємницьку діяльність з відтворення (через здійснення необхідних лісгосподарських робіт і послуг екологічного та екосистемного характеру на комерційній основі), підтримки, сприяння реалізації та використання соціально-екологічних функцій лісу. Отже, загалом критерієм віднесення лісгосподарського підприємництва до екосистемного є здійснення підприємницької діяльності в напрямку підвищення стійкості екологічної інфраструктури (екологічної мережі) шляхом здійснення лісгосподарювання, коли пріоритетом є забезпечення екосистемної цілісності лісових ландшафтів, підтримка водорегулятивних процесів, збереження біорізноманіття.

Що стосується екологічного підприємництва, то зазначимо, що воно, здебільшого, пов'язане з процесами лісопереробки (лісопереробним підкомплексом), а саме: із запобіганням, зменшенням, контролем, ліквідацією та регулюванням дії екодеструктивних факторів техногенного характеру, виробництвом екологічно чистої лісової продукції, тобто відбиває загальноприйняте розуміння поняття "екологічне підприємництво".

Екологічне підприємництво у лісоресурсній сфері – це підприємництво, яке пов'язане зі запобіганням, зменшенням, контролем та ліквідацією дії екодеструктивного фактора техногенного характеру. Зокрема, воно може бути представлене виробництвом екологічної техніки та технології, переробкою низькосортної деревини, використанням на підприємницьких засадах лісосировинних відходів (наприклад виробництво біопалива), виробництвом екологічно чистої лісової продукції тощо. Зазначимо, що екологічне підприємництво є інструментом екологізації відтворювальних процесів в основному у лісопереробному підкомплексі. Екологічна корисність продукції є визначальною, і при цьому здійснюється задоволення саме екологічних потреб з відповідним отриманням доходу.

Екологічно орієнтоване підприємництво в лісоресурсній сфері пов'язане, здебільшого, з використанням сировинних корисностей лісових ресурсів з одночасним урахуванням екологічних факторів природного та техногенного характеру, що мають істотне, але не визначальне значення в цілефункціональних установках підприємницької діяльності. Наприклад, це стосується заготівлі деревини з використанням екологічно безпечної техніки. Взагалі, підприємницьке лісгосподарювання на еколого-економічних засадах ми визначаємо як продуктивну та відповідальну організацію процесів комбінування, мобілізації та консолідації ресурсів, а також факторів виробництва на інноваційній основі з метою максимального задоволення економічних, екологічних та соціальних потреб у різноманітних функціях лісових ресурсів відповідно до принципів сталого лісокористування та екосистемного управління лісами [15].

Лісгосподарське підприємництво як фактор формування певної кількості лісгосподарських продуктів та соціально-екологічних послуг лісу здійснюється шляхом створення певної унікальної комбінації ресурсів з необхідною системою технологічних, організаційно-управлінських та інституцій-

ональних перетворень інноваційного характеру на різних ієрархічних рівнях управління лісоресурсним розвитком.

Мета розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері на еколого-економічних засадах полягає у забезпеченні реалізації сталого використання та відтворення лісових ресурсів відповідно до ринково орієнтованої трансформації лісових відносин. Основними завданнями розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах є:

1. Розширене відтворення лісових ресурсів і досягнення оптимальних показників лісистості території з урахуванням напрямків глобалізації лісового господарства.
2. Підвищення ефективності комплексного та збалансованого використання сировинних і соціально-екологічних функцій лісових ресурсів на міжгалузевій основі.
3. Забезпечення екологізації лісгосподарського виробництва, лісозаготівлі та деревообробки на основі застосування управлінських, технологічних та ринкових інновацій.
4. Розвиток державно-приватного співробітництва, впровадження ринково орієнтованих механізмів відтворення лісів та ефективного лісогосподарювання [16].
5. Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття у контексті принципів сталого розвитку.
6. Формування механізмів соціально-екологічної відповідальності за результати лісгосподарювання.

Принципи розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах у лісоресурсній сфері ми визначаємо як основні правила підприємницької діяльності або керуючі ідеї підприємницького лісгосподарювання, що ґрунтуються відповідно до принципів сталого, екозбалансованого використання та відтворення лісових ресурсів. Ці принципи ми сформулювали наступним чином:

1. Сприйняття екологізації лісоресурсної сфери як цілефункціональної основи розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері на еколого-економічних засадах.
2. Відповідність принципам сталого використання та відтворення лісових ресурсів, а також організаційно-економічним та інституціонально-регулюючим механізмам лісгосподарювання.
3. Відповідність мотиваційних та стимулятивних механізмів розвитку підприємництва тим еколого-економічним проблемам, які необхідно вирішувати у лісоресурсній сфері.
4. Інтегроване, багатопільове, комплексне використання та відтворення лісових ресурсів на інноваційній основі.
5. Здійснення оцінки результативності та ефективності підприємницької лісгосподарської діяльності крізь призму функціонування економічної, екологічної, соціальної та інституціональної систем.
6. Запобігання прояву екодеструктивних факторів та ризиків лісгосподарювання на початкових фазах відтворювальних процесів;
7. Економіко-правова та соціально-екологічна відповідальність за наслідки нераціонального лісгосподарювання.

8. Забезпечення доступності, об'єктивності та достовірності лісоекологічної та еколого-економічної інформації щодо результативності розвитку підприємництва.
9. Сприяння розвитку конструктивного діалогу з громадськістю щодо вирішення еколого-економічних та соціальних проблем природокористування у лісоресурсній сфері.

Сутнісними рисами підприємництва екологічного спрямування в лісоресурсній сфері також є ініціатива, ризик, комбінування та новаторство, які відображають певні функціональні сторони діяльності підприємця та виступають як ознаки підприємництва. Застосування теорії підприємництва дає змогу більш системно та повно представити сутнісно-змістовну основу підприємницького лісогосподарювання екологічного спрямування (екологічно орієнтованого, екологічного та екосистемного) через розкриття функцій, які характеризують його як вид діяльності та особливий тип господарської поведінки, лісогосподарювання.

Зміст функцій, які пов'язані зі сутністю підприємницького лісогосподарювання та характеризують його як вид діяльності, наведено на (рис. 2).

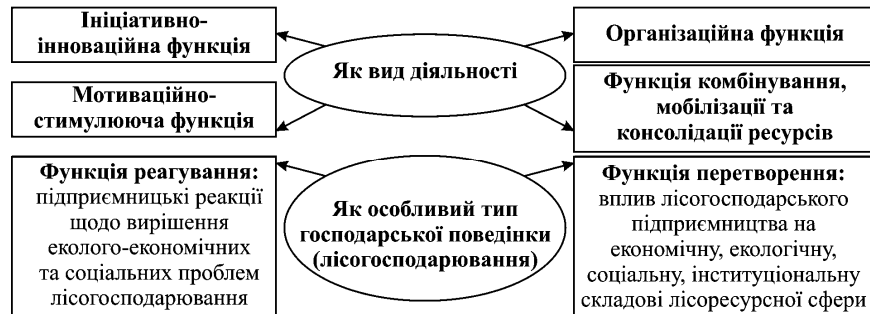

Рис. 2. Складові функціональні характеристики розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах у лісоресурсній сфері як виду діяльності та особливого типу лісогосподарювання

1. Ініціативно-інноваційна функція. Лісогосподарська підприємницька ініціатива полягає у генеруванні та реалізації нових ринкових можливостей щодо інтегрованого багатоцільового використання та відтворення лісових ресурсів на еколого-економічних засадах як з боку держави, так і приватного сектору на міжгалузевій основі.

Варто зазначити, що підприємницьке лісогосподарювання на еколого-економічних засадах, по суті, потребує застосування організаційних, технологічних, управлінських та ринкових інновацій.

2. Організаційна функція підприємницького лісогосподарювання полягає у безпосередній організації лісогосподарювання на еколого-економічних засадах, реалізації механізмів соціально відповідального лісокористування. Організацію процесного підходу в лісоресурсній сфері щодо розвитку підприємницького лісогосподарювання на еколого-економічних засадах ми розглядаємо як процес формування та реалізації системи ефективного управління бізнес-екодіяльністю щодо інтегрованого багатоцільового використан-

ня та відтворення лісових ресурсів на інноваційній основі. Стале, екосистемне управління лісами потребує певної організації, впровадження різних систем екоменеджменту, лісоекологічної інформації та прийняття управлінських рішень і т.ін. Організація підприємницького лісогосподарювання потребує формування системи поточної оцінки лісоеколого-економічних процесів та визначення відповідних коригувальних дій щодо усунення негативних змін (відхилень) на різних вікових етапах інтегрованого використання та відтворення лісових біогеоценозів.

3. Функція комбінування, мобілізації та консолідації ресурсів. Насамперед зазначимо, що підприємницька організація виробництва передбачає певні форми, способи та методи комбінування, мобілізації та консолідації виробничих ресурсів (факторів) на інноваційній основі. Усі фактори, які взаємодіють у лісоресурсній сфері, можна схематично звести до чотирьох: виробничий капітал; праця (людський та організаційний капітал); природний капітал (ресурсний та екологічний потенціал лісів, природний капітал); підприємницький фактор – специфічний господарський ресурс.

4. Мотиваційно-стимулятивна функція. Зміст підприємницького господарювання (ознаки, ціле-функціональна спрямованість) у сфері використання та відтворення лісових ресурсів реалізується через мотивацію та стимулювання екологізації лісогосподарювання, які формуються методами, інструментами та засобами організаційно-економічного механізму екологічного регулювання. Мотивація є функцією управління підприємницьким лісогосподарюванням на еколого-економічних засадах, якщо вона виступає засобом реалізації та узгодження суспільних та підприємницьких інтересів у сфері екологізації використання та відтворення лісових ресурсів. Стимулювання ґрунтується на створенні інституціональних механізмів раціоналізації використання та відтворення лісових ресурсів, які сприяли б активізації інвестиційної діяльності та формували конкурентні переваги з урахуванням соціально-екологічних параметрів лісогосподарювання.

Своєю чергою, як особливий тип лісогосподарської поведінки (господарювання) підприємництво екологічного спрямування ми характеризуємо через функції реагування та перетворення. Реалізація функцій реагування пов'язана з підприємницькими реакціями щодо вирішення еколого-економічних та соціальних проблем лісогосподарювання на ринкових засадах, які полягають у формуванні нових та удосконаленні існуючих механізмів управління фінансовими, матеріальними та трудовими ресурсами для пристосування їх до процесів зовнішнього середовища. Функції перетворення характеризують вплив розвитку екологічно спрямованого лісогосподарського підприємництва на економічну, екологічну, соціальну та інституціональну систему лісоресурсної сфери, лісогосподарювання. Так, економічна функція орієнтована на більш ефективне використання ресурсного та екологічного потенціалу лісів на підприємницьких та конкурентних засадах, створення нових організаційно-економічних механізмів, які забезпечували б стале лісокористування та екосистемне управління лісами. Соціальна функція націлена на узгодження інтересів різних зацікавлених осіб (стейкхолдерів) у вирішенні соціально-екологічних проблем лісокористування.

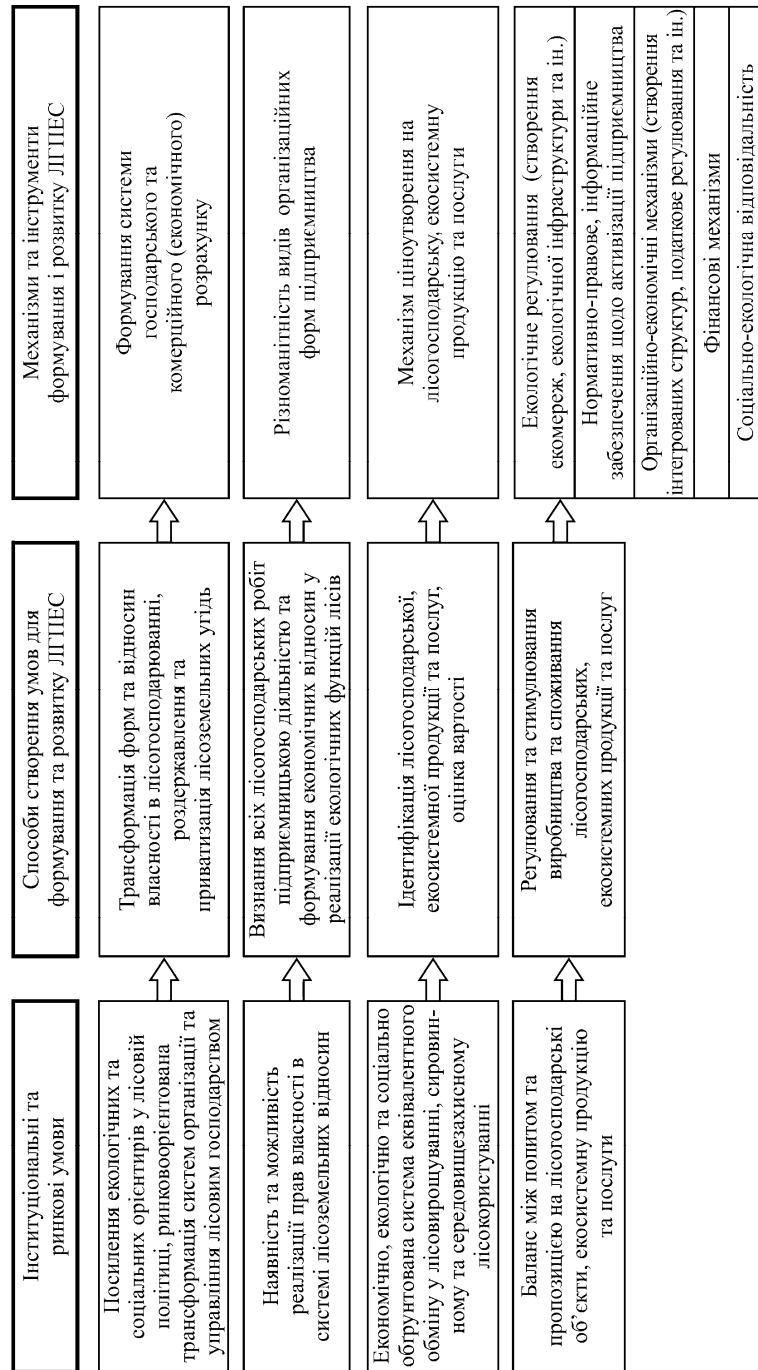

Рис. 3. Організаційно-економічні засади створення умов формування та розвитку лісгосподарського підприємництва екологічного спрямування (ЛПГЕС)

Джерело: власна розробка з урахуванням [17]

Інституціональна функція проявляється в тому, що підприємці створюють, наприклад, не тільки екосистемні лісові блага та застосовують інноваційні технології лісовирощування, але і певним чином впливають на модифікацію економічних відносин у напрямку ринкових перетворень, формування цивілізованих ринків екологічно чистої лісової продукції (з погляду її походження та застосування), створення механізмів інтеграційних зв'язків лісового, сільського та водного господарств, а також сприяють побудові нових організаційних форм розвитку екологічного підприємництва та співробітництва з некомерційними організаціями.

Дослідження проблеми створення та організації сприятливого навколишнього середовища для розвитку підприємницьких ініціатив у лісовому господарстві в умовах ринкових трансформацій свідчить про необхідність визначення організаційно-економічних засад створення умов формування та розвитку лісгосподарського підприємництва екологічного спрямування (рис. 3). Формування підприємницького сектору у сфері лісгосподарування має стати визначальним напрямком лісової політики, яка в загальному розумінні представляє певний набір дій щодо раціоналізації використання та відтворення лісових ресурсів.

Таким чином, варто констатувати, що розвиток підприємництва у лісовому господарстві загалом залежить не лише від існування приватної власності на ліси, є й інші внутрішні мотиви та стимули ефективної та активної еколого-економічної діяльності суб'єктів лісгосподарування на підприємницьких засадах.

Формування інституціональних умов розвитку лісгосподарського підприємництва на еколого-економічних засадах передбачає не стільки наявність приватної власності на лісові ресурси, скільки прозорості у лісових відносинах, що сприятиме зменшенню невизначеності, створенню стійкого економічного середовища у сфері лісгосподарування, формування у суб'єктів підприємницького лісгосподарування очікувань щодо результатів їх діяльності та відносин з іншими економічними суб'єктами. Розвиток лісгосподарського підприємництва екологічного спрямування повинен передбачати конструктивну інституціалізацію лісоземельної реформи, зокрема закріплення статусу ползахисних лісових смуг юридично-правовим шляхом, а також спрощення процедури переведення непродуктивних (малопродуктивних) сільськогосподарських угідь у статус земель, на яких можна створювати лісові насадження. Важливою умовою формування та ефективного функціонування лісгосподарського підприємництва екологічного спрямування є наявність відповідного ринку, що забезпечуватиме економічно, екологічно та соціально обґрунтовану систему еквівалентного обміну у лісовирощуванні, сировинному та середовищезахисному лісокористуванні.

Загалом, основна мета формування ринку лісгосподарських робіт та послуг – організація і ведення безперервного та невиснажливого використання лісових ресурсів, а також забезпечення розширеного відтворення лісів на підприємницьких засадах. Для досягнення результатів у цьому напрямку/цілі необхідно забезпечити вільний доступ зацікавлених у лісгосподарських ро-

ботах та послугах суб'єктів; створити необхідні умови для розвитку конкуренції у сфері лісогосподарювання; створити зрозумілий та прозорий механізм розміщення замовлень; розробити нормативно-правове поле функціонування ринку лісогосподарських робіт та послуг [18]. Ринок лісогосподарських робіт поступово може створюватися, наприклад, шляхом встановлення та доведення нормативів поєднання лісостості до сільськогосподарських підприємств, орендарів [19].

Висновки. Отже, зазначені види лісогосподарського підприємництва (екологічно орієнтоване, екологічне, екосистемне) пов'язані з обов'язковістю врахування лісівничо-екологічних параметрів, які мають екосистемний характер. І поділ підприємництва у лісоресурсній сфері на екологічно орієнтоване, екологічне та екосистемне є певною мірою умовним. Однак така класифікація, на наш погляд, може бути (про це, зокрема, свідчить і "Модельный закон об основах экологического предпринимательства" [20]), оскільки вона необхідна для формування інституціонально-регулятивних заходів розвитку лісового господарства, розроблення відповідних концепцій лісової політики [21].

Дослідження організаційно-економічних засад створення умов формування та розвитку лісогосподарського підприємництва екологічного спрямування дало змогу в системному вигляді сформулювати зміст інституціональних та ринкових умов, способів їх створення і механізмів та інструментів розвитку підприємництва.

Література

1. Мішеніна Г.А. Організаційно-економічні основи екологізації підприємництва у сфері використання та відтворення природних ресурсів / Г.А. Мішеніна // Сталій розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях : зб. матер. наук.-практ. конф. / НДІ сталого розвитку та природокористування. – Сімферополь : Вид-во СОНАТ, 2009. – С. 111-112.
2. Осипов Ю.М. Основы теории хозяйственного механизма / Ю.М. Осипов. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 368 с.
3. Тарануха Ю.В. Предприятие и предпринимательство в трансформируемой экономике / Ю.В. Тарануха. – М. : Изд-во "Дело и сервис", 2003. – 368 с.
4. Антоненко І.Я. Еколого-економічні пріоритети модернізації лісоресурсного комплексу України: макроекономічні важелі / за ред. д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. – К. : Вид-во КУТЕП – Інформ, 2008. – 359 с.
5. Голуб О.А. Теоретичні засади запобігання неефективному веденню лісового господарства / О.А. Голуб // Науковий вісник НАУ : зб. наук. праць. – Сер.: Лісівництво. – К. : Вид-во НАУ. – 2003. – Вип. 61. – С. 211-218.
6. Коваль Я.В. Пріоритети лісоресурсного розвитку пореформеного сектору економіки / Я.В. Коваль // Науковий вісник НАУ : зб. наук. праць. – Сер.: Лісівництво. – К. : Вид-во НАУ. – 2003. – № 61. – С. 190-200.
7. Котко А.А. Включение экосистемной продукции и услуг в систему экономических взаимоотношений / А.А. Котко // Электронный журнал Bio Dat. [Электронный ресурс]. – Доступный з <http://www.biodat.ru/doc/lib/kotko3.html#1>.
8. Писаренко А.И. Лесная политика / А.И. Писаренко, В.В. Страхов // Лесное хозяйство : журнал. – 2006. – № 2. – С. 2-5.
9. Маузер В.М. Теоретичні та технологічні основи відтворення лісів на засадах екологічно орієнтованого лісівництва / В.М. Маузер, М.І. Гордієнко, Ф.М. Бровко та ін. / Держком. лісового господарства. Науково-інформаційний центр лісоуправління. – К. : Вид. центр НУБіП, 2009. – Вип. 2. – 62 с.

10. Петров А. Инвестиционную привлекательность лесного сектора формируют экономические отношения его обслуживающие / А. Петров // Устойчивое лесопользование : журнал. – 2007. – № 2 (14). – С. 14-16.
11. Платежи за экосистемные услуги: теория, методология и зарубежный опыт практического использования. [Электронный ресурс]. – Доступный з <http://www.wildnet.ru/docs/Plateji.pdf>
12. Состояние лесов мира 2009 / Продовольственная и сельскохозяйственная организация объединённых наций. – Рим, 2009. – 178 с.
13. Мішеніна Г.А. Еколого-економічні засади розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері : дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.06 – "Економіка природокористування та охорона навколишнього середовища" / Мішеніна Галина Анатоліївна. – Суми, 2010. – 260 с.
14. Ярова І.Є. Організаційно-економічні засади екологічно орієнтованого управління лісогосподарюванням : дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.06 – "Економіка природокористування та охорона навколишнього середовища" / Ярова Інесса Євгенівна. – Суми, 2011. – 261 с.
15. Мішеніна Г.А. Організаційно-економічні форми в системі лісових відносин / Г.А. Мішеніна // Екологічний менеджмент у загальній системі управління : зб. тез доп. Восьмої щорічної всеукр. наук. конф. – Суми : Вид-во СумДУ, 2008. – С. 80-84.
16. Мішенін Є. Концептуальні засади розвитку механізмів державно – приватного партнерства в лісоресурсній сфері / Є. Мішенін, Г. Мішеніна // Економіст : наук. журнал. – 2010. – № 12. – С. 23-26.
17. Мамлеева Я.В. Организационно-экономические инструменты развития экологического предпринимательства : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. екон. наук: спец. 08.00.05 – "Экономика и управление народным хозяйством (экономика природопользования)" / Я.В. Мамлеева. – Уфа, 2008. – 21 с.
18. Сорокин Д.А. Создание специализированных лесохозяйственных предприятий и их адаптация к системе управления лесным кластером Среднего Приангарья : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. екон. наук: спец. 08.00.05 – "Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами – промышленность)" / Д.А. Сорокин. – М., 2008. – 26 с.
19. Мишенин Е.В. Эколого-экономические проблемы природопользования в лесном комплексе (теория, методология и практика) : дисс. ... д-ра екон. наук: спец. 08.08.01 – "Экономика природокористування і охорони навколишнього середовища" / Мишенин Евгений Васильевич. – Сумы, 1998. – 432 с.
20. Модельный закон об основах экологического предпринимательства". Постановление № 15-6 от 13 июня 2000 года на 15-м пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ, г. Санкт-Петербург. [Электронный ресурс]. – Доступный з <http://www.rusofis.ru/mezhdunarodnoe-zakonodatelstvo/print: page,1,1001-modelnyj-zakon-ob-osnovah-ekologicheskogo-predprinimatelstvaprinyat-v-g-sankt-peterburge-13062000-postanovleniem-15-6-na-15-om-plenarnom-zasedanii-mezhparlamentskoj-assamblei-gosudarstv-uchastnikov-s.html>
21. Про схвалення Концепції реформування та розвитку лісового господарства: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 квіт. 2006 р., № 208-р. : офіц. сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.gov.ua>.

Мишенин Е.В., Мишенина Г.А., Яровая И.Е. Концептуально-методологические основы развития предпринимательства в лесном хозяйстве на эколого-экономических принципах

Раскрыта сущностно-содержательная основа развития предпринимательства на эколого-экономических принципах, обоснованы его видовые формы: экологически ориентированное, экологическое, экосистемное через раскрытие функций, которые характеризуют его как вид деятельности и особенный тип хозяйственного поведения. Исследованы организационно-экономические принципы создания условий формирования и развития лесохозяйственного предпринимательства экологического направления.

Ключевые слова: лесное хозяйство, экологизация, экологически ориентированное предпринимательство, экологическое предпринимательство, экосистемное предпринимательство, эколого-экономические принципы.

Mishenin Ye.V., G.A. Mishenina, Yarova I.Ye. Conceptual and methodological foundations of development of entrepreneurship in forestry on the ecological – economic bases

This article is devoted to the essentially informative foundation of the entrepreneurship development on the ecological and economic bases and its typical forms such as: environmentally oriented, environmental and ecosystem through the functions which characterize entrepreneurship as an activity and a special type of economic behavior. Organizational and economic principles to create conditions for formation and development of forest ecological entrepreneurship have been considered in this article.

Keywords: forestry, ecologization, environmentally oriented entrepreneurship, environmental entrepreneurship, ecosystem entrepreneurship, ecological and economic foundations.

УДК 502.1 Доц. І.П. Соловій, канд. с.-г. наук – НЛТУ України, м. Львів

**ПОЛІТИЧНИЙ КУРС "ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ"
У КОНТЕКСТІ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ
ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ІДЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Розглянуто глобальні екологічні виклики стосовно відповідальності людства в епоху антропоцену. Викладено сутність і тенденції формування глобального "зеленого" курсу економіки. Проаналізовано міжнародний досвід впровадження інновацій "зеленої економіки", розглянуто її переваги як засобу досягнення сталого розвитку.

Ключові слова: антропоцен, "зелена економіка", новий "зелений" курс, сталий розвиток.

Вступ. На думку окремих дослідників, які вивчають глобальні проблеми розвитку людства, сьогодні ми живемо в періоді антропоцену, тобто в новій геологічній епосі, яка відрізняється тим, що формується під впливом діяльності людства. Тобто Людина стала домінуючим рушієм екологічних змін на планеті. Термін "антропоцен" – за аналогією з загальноприйнятим терміном "голоцен" (епоха, що триває останні 11 тис. років) запровадив еколог Ю. Стормер і широко популяризував фахівець у галузі хімії атмосфери, Нобелівський лауреат П. Крутцен. У 2008 р. пропозицію про антропоцен як одиницю геохронологічної шкали було подано на розгляд Міжнародної комісії з стратиграфії. Таке бачення відображає і той факт, що людська цивілізація перевищила допустиме навантаження на природні системи Землі й таким чином її подальший розвиток може бути принципово несталим [6, 9]. Сьогодні експонентне зростання населення, споживання енергії, виробництво і поведінка споживачів перевищують ресурси стійкості Землі в 2-4 рази. Дослідження *Stockholm Resilience Centre* засвідчили, що людство перейшло принаймні три з дев'яти, визначених цим центром, основних планетарних меж – критичні рівні зниження біорізноманіття, зміни клімату та збалансованості азотного циклу геохімічних потоків [9, 10]. Звідси, необхідність є у відповідальному господарюванні, що базується на наслідуванні природи та не переходить за науково обґрунтовані критичні межі процесів екосистем Землі.

Проте скептики вважають, що "виробнича система людства виходить за межі природних кордонів уже впродовж тисячоліть." і що взагалі ".історію

людської цивілізації можна охарактеризувати як історію порушення природних меж і процвітання" [7]. Тому, на їхню думку, "творення майбутнього буде означати вихід за рамки страхів у порушенні природних меж та ностальгічних надій на повернення до епохи ідеалізованої незайманої природи", звідси висновок, що "ми повинні розглядати антропоцен не як кризу, а як початок дозрівання нової геологічної епохи – епохи можливостей, які визначаються людиною" [7]. Однак, незважаючи на ці принципові розбіжності, і перші й другі погоджуються, що Земля, яку ми успадкували від наших предків, тепер – предмет нашої спільної відповідальності.

Ознакою часткового усвідомлення суспільством глобальних викликів сучасності є спроби провідних міжнародних організацій та низки країн засадничо переглянути чинні стратегічні підходи до розвитку економіки.

Сутність і тенденції формування "зеленого" курсу економіки. Обґрунтування доцільності побудови "зеленої економіки" пропонували ще понад чверть століття тому. Однак необхідність переходу на "зелені рейки" набула особливої актуальності саме сьогодні. Про це йдеться у доповідях ЮНЕП "Глобальний "зелений" новий курс" (2009) та "Назустріч зеленій економіці: шляхи до сталого розвитку та викорінення бідності" (2011). Поштовхом для цього були кризи економічної системи за останні роки.

По-перше, у 2008-2009 рр. глобальна фінансово-економічна криза спровокувала найпотужнішу рецесію з часів Великої депресії 1930-х років. Зниження темпів економічного зростання означає, що рівень добробуту мільйонів людей опускається нижче від межі бідності, зростає соціальна нерівність як у межах національних економік, так і між країнами. *По-друге*, до наростаючих криз, наслідки яких можуть мати загрозливий для людства характер, належить зміна клімату. Рівень концентрації CO₂ в атмосфері досяг екологічного порогу і може його перевищити, якщо в найближчому майбутньому не будуть прийняті відповідні заходи. *По-третє*, наростає загроза світової паливної кризи. Зокрема, ціна на нафту вже досягла позначки 150 дол. США за барель. Незважаючи на те, що рецесія, спровокована фінансово-економічною кризою, призвела до її зниження (менше 40 дол. США за барель), згідно з прогнозами Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), ціни на нафту до 2030 р. досягнуть 200 дол. США за барель унаслідок зростання попиту та обмеженості обсягів поставок. За такого рівня цін бідніші країни не зможуть імпортувати нафту. *По-четверте*, дедалі чіткіше проявляються ознаки продовольчої кризи. У 2007 р. різке зростання цін на продовольче зерно для країн, що розвиваються, коштувало 234 млрд дол. США, що втричі перевищує обсяг допомоги, яка їм надається. Забезпечення продовольством постійно зростаючого світового населення зажадає зростання обсягів виробництва продовольства вдвічі до 2050 р. Водночас погіршення якості земель, наростаючі проблеми водопостачання становлять загрозу для продовольчої безпеки. *По-п'яте*, важливе значення для забезпечення сталого розвитку має вирішення проблем кризи водних ресурсів. Сьогодні 20 % жителів країн, що розвиваються, позбавлені доступу до чистої води, майже 50 % (2,6 млрд осіб) – не мають базових санітарних умов [3]. Водночас попит на